

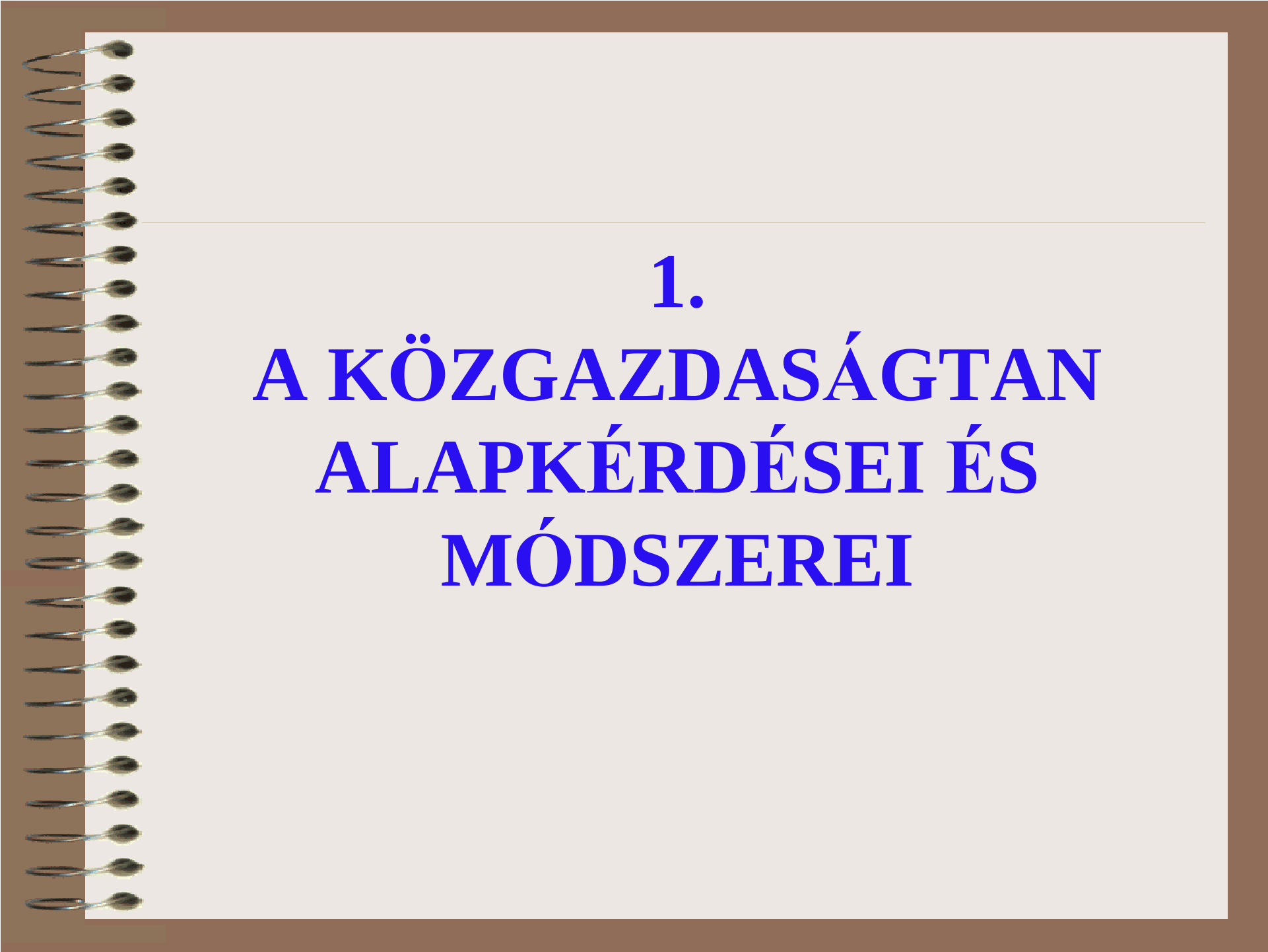
KÖZGAZDASÁGTAN

Bacsó Róbert

Miért?

„*Egész életünkben* – a bölcsőtől a sírig, s még azon túl is – *a közgazdaságtan könyörtelen igazságaiba ütközünk*. Mint szavazóknak, olyan ügyekben – az infláció, a munkanélküliség vagy a protekcionizmus kérdésében – kell döntenünk, amelyeket egyszerűen meg sem érthetünk, amíg el nem sajátítottuk e tárgy alapelemeit.”

(Paul A. Samuelson – William D. Nordhaus)

The background of the slide is a spiral-bound notebook with a brown cover and a light beige page. The spiral binding is on the left side. A thin horizontal line is drawn across the page, just below the top margin.

1.

**A KÖZGAZDASÁGTAN
ALAPKÉRDÉSEI ÉS
MÓDSZEREI**

1. Közgazdaságtan

(Economics)

A jelenbeli és jövőbeli *fogyasztás* nagyságára, arányaira, valamint az elfogyasztandó javak *előállításához* szükséges, *korlátozottan* rendelkezésre álló és *alternatív módon* felhasználható *termelési tényezők* felhasználására vonatkozó *döntésekkel*, és azok *gazdasági-társadalmi következményeivel* foglalkozó *társadalomtudomány*.

Elméleti közgazdaságtan

- Mikroökonómia
- Makroökonómia
- Nemzetközi gazdaságtan
- Összehasonlító gazdaságtan

Alkalmazott közgazdaságtan

- Vállalatgazdaságtan
- Marketing
- Pénzügy, számvitel stb...

<i>Mikroökonómia</i> (Microeconomics)	<i>Makroökonómia</i> (Macroeconomics)
Az <i>egyes</i> fogyasztók (háztartások) és vállalkozások magatartását, döntési lehetőségeit és az egyes részpiacokat vizsgálja.	A gazdaság <i>egészét</i> vizsgálja, az összes vállalat (vállalati szektor) és háztartás (háztartási szektor) viselkedését, valamint az állami gazdasági szerepvállalást elemzi.
Fogyasztói és termelői magatartás, egyéni és piaci kereslet és kínálat, piaci szerkezetek, termelési tényezők piaca	Aggregát kínálat és kereslet, gazdasági növekedés, infláció, munkanélküliség, gazdaságpolitikai döntések

2. Szükségletek, javak

Szükséglet (*need*): *hiányérzet*, amely *cselekvésre* késztet ön maga megszüntetése érdekében.

- *biológiai* (lét-) szükségletek;
- a *társadalmi* együttélésből és kultúrából, valamint az *egyéni* preferenciákból származó szükségletek

Javak (*goods*): szükséglet-kielégítésre alkalmas termékek (anyagi javak) és szolgáltatások.

Szabad javak: közvetlenül fogyasztható, (elvileg) korlátlanul rendelkezésre álló javak.

Gazdasági javak

- **Tiszta magán javak** (pure private goods):

A fogyasztásból *kizárhatók* azok, akik nem fizetnek, és a fogyasztók „*rivalizálnak*” egymással.

- **Tiszta közjavak** (pure public goods):

A fogyasztásból *nem zárható ki senki*, és a fogyasztók között *nincs* „*rivalizálás*” (pl. közvilágítás).

- **Vegyes javak** (mixed goods):

A fogyasztásból *nem zárható ki senki*, de a fogyasztók „*rivalizálnak*” egymással (pl. nyilvános játszótér); *vagy* a fogyasztásból *kizárhatók* azok, akik nem fizetnek, de a fogyasztók *nem* „*rivalizálnak*” egymással (pl. nyilvános tenispálya).

3. Hasznosság

Hasznosság (utility): valamely termék vagy szolgáltatás *szükséglet-kielégítésre* alkalmas tulajdonságainak összessége (a fogyasztásból származó élvezet, elégedettség-érzet).

Kardinális hasznosság-elmélet: a hasznosság olyan értelmezése, amely szerint a javak hasznossága mérhető (tőszámokkal kifejezhető).

Ordinális hasznosság-elmélet: a hasznosság olyan felfogása, amely szerint a fogyasztó a javakat – hasznosságuk szerint – csak rangsorolni (sorrendbe rendezni) képes.

4. Szűkösség, gazdálkodás

A **szűkösség** (**scarcity**) problémája:

Az erőforrások (termelési tényezők) korlátozott mennyiségben (és minőségben) állnak rendelkezésre, vagyis nem elegendőek valamennyi szükséglet kielégítésére.

Gazdálkodás (**management**):

A szűkösen rendelkezésre álló erőforrások és a fogyasztási javak célszerű (hatékony) felhasználásának megszervezése.

- műszaki hatékonyság
- gazdasági hatékonyság
- társadalmi hatékonyság

A gazdálkodás főbb folyamatai:

1. *Termelés:* az erőforrások felhasználásával javak és jövedelem előállítása.
2. *Elosztás (allokáció):* a termelési tényezők tulajdonosainak részesedése a megtermelt jövedelemből.
3. *Csere:* a társadalom egyes tagjainak hozzájárása a saját szükségleteiknek megfelelő javakhoz.
4. *Fogyasztás:* szükséglet-kielégítés, a javak felhasználása.

MIT? KINEK? HOGYAN?

5. Termelési tényezők

Munka (labour)

Az emberek azon *fizikai és szellemi* tulajdonságainak összessége, melyeket a termelés során hasznosítanak. Elsődleges termelési tényező. Jövedelme/költsége: ***munkabér***

Természeti tényezők (natural resources)

A természet olyan „adományai” (földterületek, ásványkincsek, vizek stb.), melyeket a vállalatok a termelés során *nyersanyagként, telephelyként* stb. hasznosítanak. Elsődleges termelési tényező. Jövedelme/költsége: ***járadék***

Tőke (capital)

- *Fizikai* tőkejavak: gépek, berendezések, alkatrészek épületek stb.
- *Pénz- és értékpapírtőke* („absztrakt tőke”)

Másodlagos (termelt) termelési tényező.

Jövedelme/költsége: **kamat**

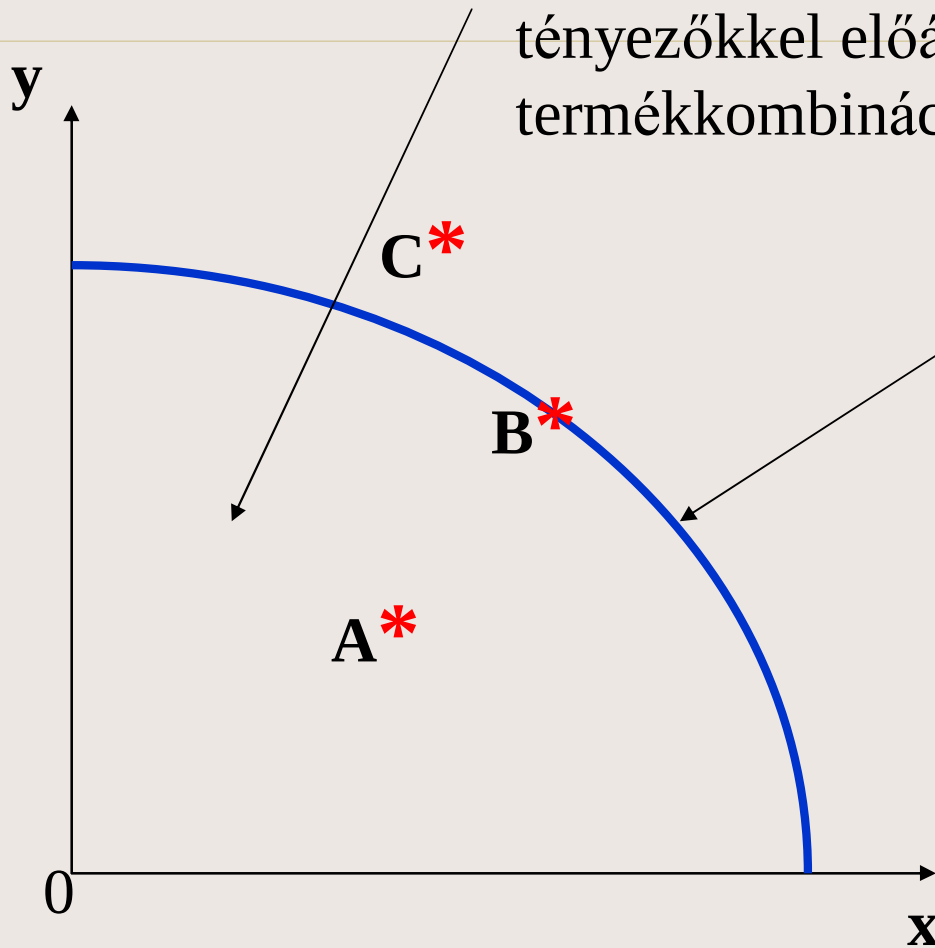
Vállalkozói képességek (entrepreneurial skills)

A termelési tényezők eredményes kombinálására való képesség, a *vállalat irányításával, kockázat-vállalással* stb. kapcsolatos speciális szaktudás

Másodlagos (termelt) termelési tényező.

Jövedelme/költsége: **profit**

Termelési lehetőségek halmaza: a rendelkezésre álló termelési tényezőkkel előállítható termékkombinációk összessége

Termelési lehetőségek határa: a rendelkezésre álló termelési tényezők teljes kihasználásával előállítható termékkombinációk összessége

6. Módszertani alapelvek

Modellezés: a gazdaság működésének leegyszerűsített, különböző *alapfeltevésekre* és (logikai) *összefüggésekre* épülő leírása

- *Hátránya:* hibás feltevések esetén a következtetések is hamisak.
- *Előnye:* a bonyolult összefüggések áttekinthetőbbek.

Aggregálás: a gazdaság mikroszintű szereplőinek szintjén (az egyes fogyasztók, vállalatok esetében) mért értékek *összegzése*.

Statika: olyan módszer, amely figyelmen kívül hagyja az időben lejátszódó folyamatokat; a gazdaság egy adott helyzetét, *állapotát* vizsgálja.

(Komparatív statika: két állapot összehasonlítására használt módszer)

Dinamika: az események időbeli lefolyására koncentráló, a gazdaság helyzetében bekövetkező változásokat, a *folyamatokat* vizsgáló módszer.

„***Ceteris paribus***” (‘other things equal’) ***elve***:

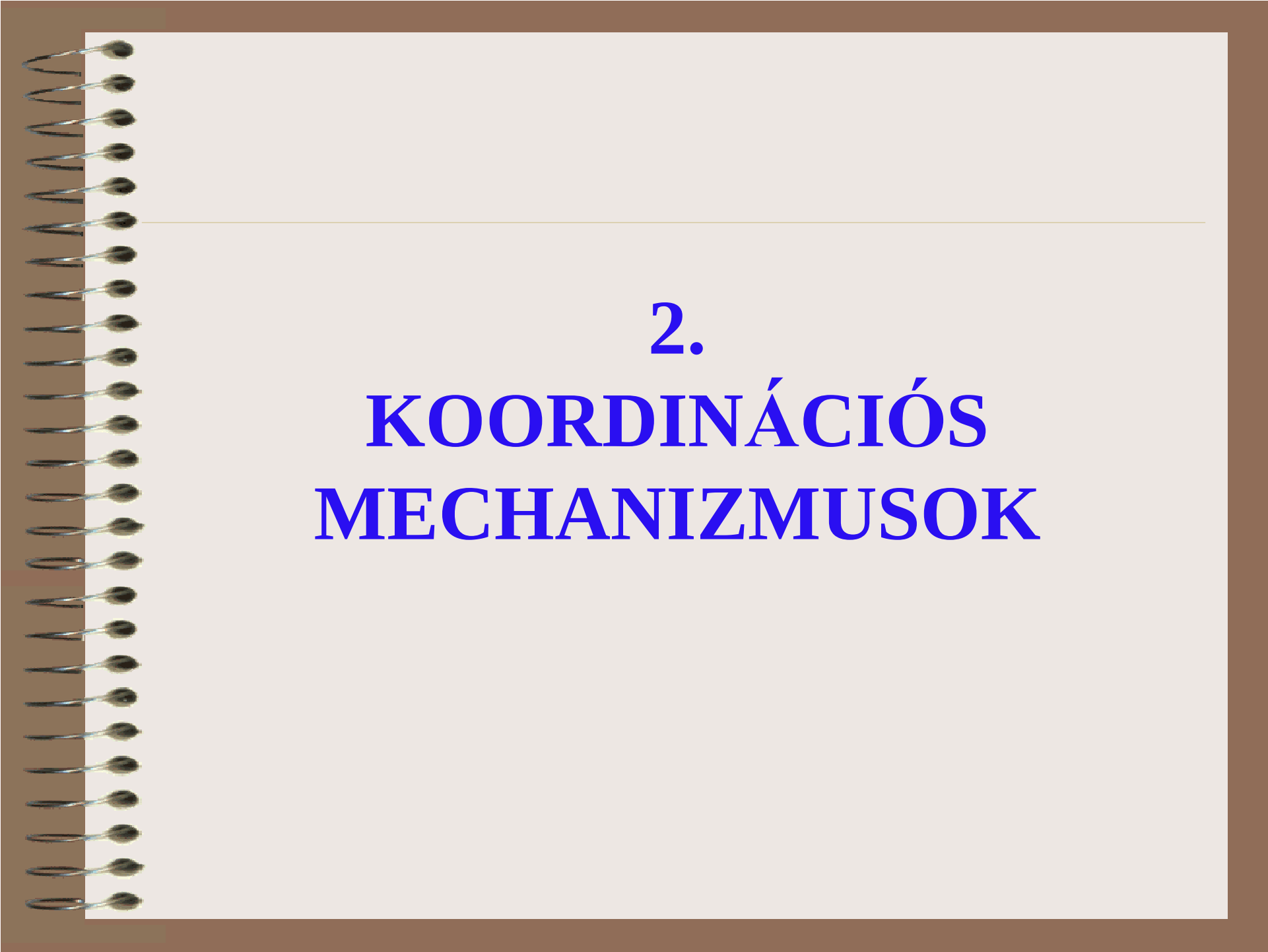
Egyetlen paraméter (pl. egy adott termék árának) változása hatásainak elemzésekor *minden egyéb befolyásoló tényező* (pl. a fogyasztók jövedelme, ízlésvilága stb.) *változatlanságának* feltételezése.

„***Post hoc***” ***csapdája*** (‘post hoc fallacy’):

Az események időbeli egymásutániséga nem feltétlenül jelent *ok-okozati* kapcsolatot.

„***Összetétel csapdája***” (‘fallacy of composition’):

Ami igaz az egyes részekre, nem feltétlenül igaz a *részek összességére*.

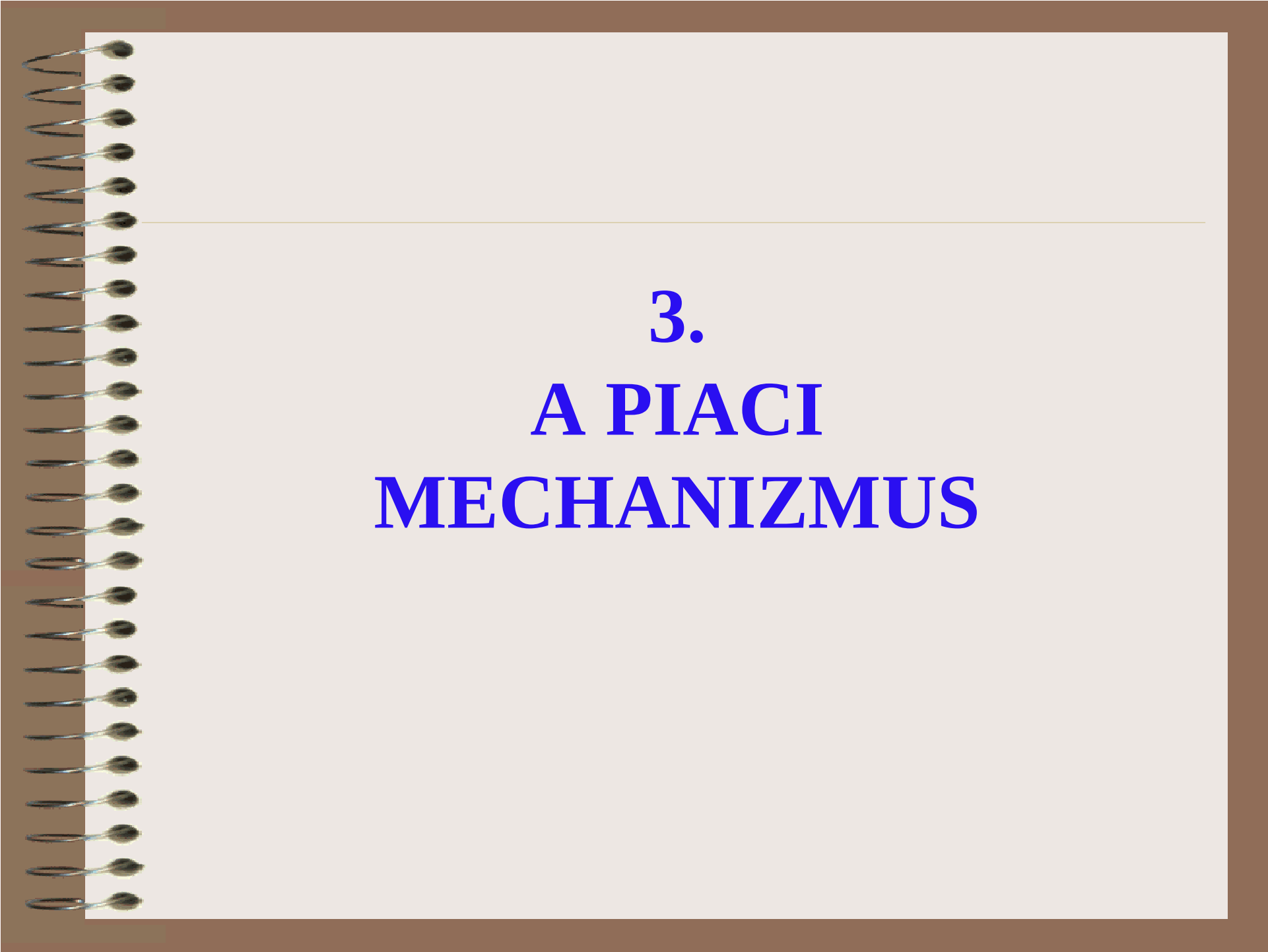
A spiral-bound notebook with a brown cover and a light beige page. The spiral binding is on the left side. The page has a horizontal line near the top. The text is centered on the page.

2. KOORDINÁCIÓS MECHANIZMUSOK

	<i>Piaci</i>	<i>Bürokratik</i>	<i>Etikai</i>	<i>Agresszív</i>
A gazdasági szereplők közötti kapcsolatok	Horizontálisak	Vertikálisak	Horizontálisak	Vertikálisak
A gazdasági tevékenységek fő koordináló ereje	Piaci árak	Szabályozás	Etikai alapelvek	Parancs
A szükséglet-kielégítés alapvető módja	Csere	Elosztás	Jótékonyság	Erőszak

Vegyes gazdaság (mixed economy): olyan gazdasági rendszer, amelyben a magán- és az állami (közösségi) tulajdon, valamint a piaci és a bürokratikus koordináció egymást *kiegészíti*.

Piacgazdaság (market economy): olyan vegyes gazdaság, amelyben a *magántulajdon* és a *piaci koordináció domináns*.

A spiral-bound notebook with a brown cover and a light beige page. The spiral binding is on the left side. The text is centered on the page.

3. A PIACI MECHANIZMUS

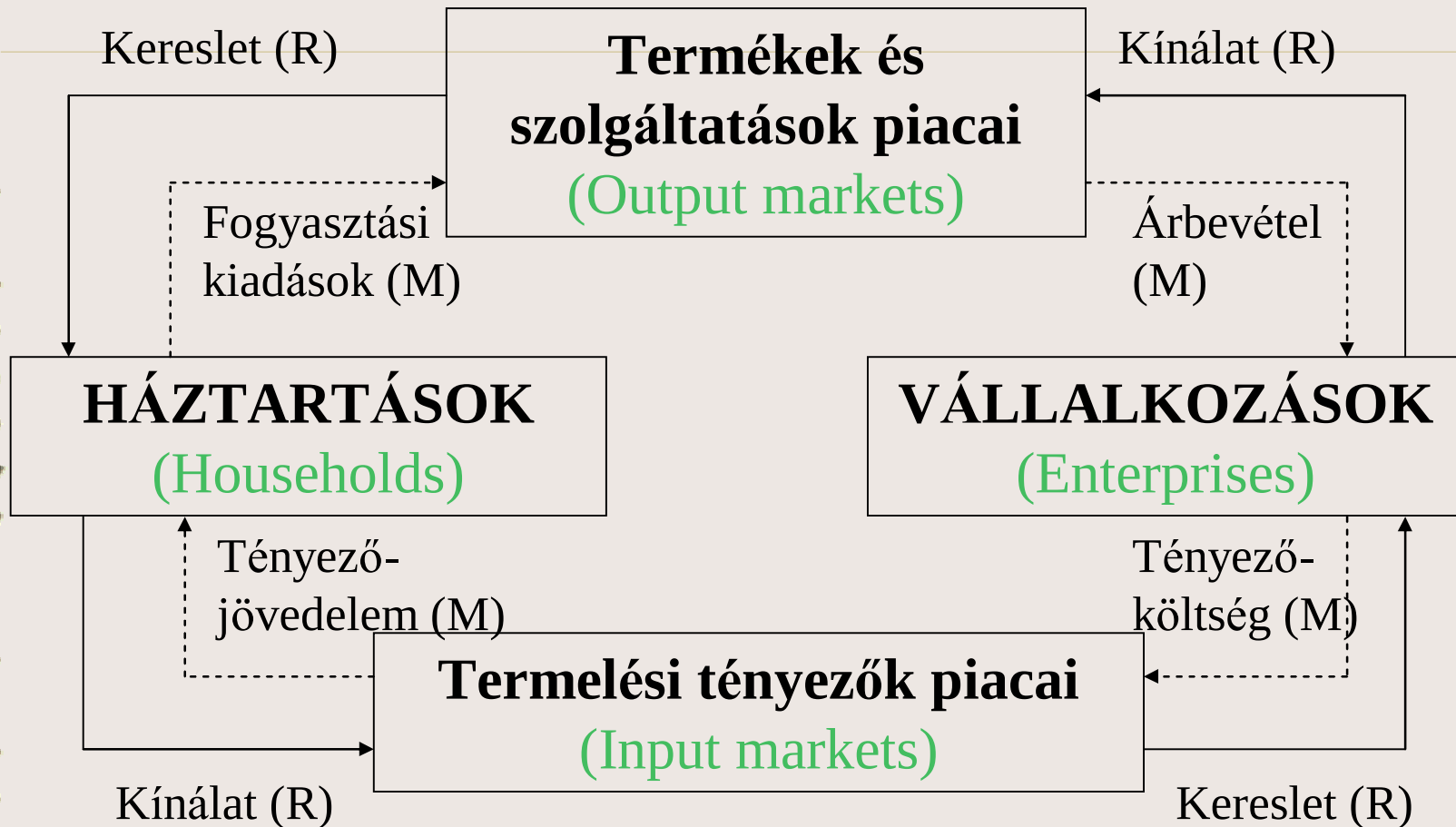
1. Piac (market)

- § az a ***mechanizmus***, amelyben az eladók (sellers) és a vevők (buyers), érdekeiket és motívumaikat követve, kapcsolatba lépnek egymással, hogy realizálják eladási és vételi szándékaikat;
- § a tényleges és potenciális eladók és vevők összessége, azok ***cserkapcsolatainak rendszere***;
- § a keresletet (demand) és a kínálatot (supply) összehozó ***intézmény***.

Reálfolyamatok (R): fogyasztási javak és termelési tényezők áramlása

Monetáris folyamatok (M): pénzáramlás

A piacrendszer sémája

2. Kereslet (demand)

Egyéni kereslet (individual demand), d:

Az az árumennyiség, amelyet *egy* adott *fogyasztó* (háztartás), *egy* adott *áru piacán* az érvényes ár és egyéb feltételek mellett, adott időpontban (vagy időszakban) képes és hajlandó megvásárolni. *Fizetőképes szükséglet.*

Reálnagyság = természetes mértékegységben határozható meg.

Piaci kereslet (market demand), D:

Az összes fogyasztó fizetőképes szükséglete egy adott áru iránt.

Reálnagyság.

Aggregát kereslet (aggregate demand), AD:

Egy adott gazdaságban, adott időszakban a gazdasági szereplők összessége által megvásárolni kívánt összes árumennyiség.

A gyakorlatban nem reál-, hanem pénzben kifejezett nagyságként határozható meg.

3. Kínálat (supply)

Egyéni kínálat (individual supply), s:

Az az árumennyiség, amelyet *egy* adott *termelő* (vállalat), *egy* adott *áru piacán* az érvényes ár és egyéb feltételek mellett, adott időpontban (vagy időszakban) képes és hajlandó értékesíteni.

Reálnagyság.

Piaci kínálat (market supply), S:

Egy adott áru piacán, a termelők összessége által értékesíteni kívánt árumennyiség.

Reálnagyság

Aggregát kínálat (aggregate supply), AS:

Egy adott gazdaságban, adott időszakban a gazdasági szereplők összessége által értékesíteni kívánt összes árumennyiség.

A gyakorlatban nem reál-, hanem pénzben kifejezett nagyságként határozható meg.

4. Egy áru piaca

Keresleti függvény (demand function):

Valamely áru iránti piaci kereslet és az azt *befolyásoló tényezők* (árak, jövedelem, ízlésvilág stb.) közötti kapcsolatot leíró matematikai összefüggés.

Kínálati függvény (supply function):

Valamely áru piaci kínálata és az azt *befolyásoló tényezők* (árak, költségek, támogatások, időjárás stb.) közötti kapcsolatot leíró matematikai összefüggés.

Keresleti görbe (demand curve):

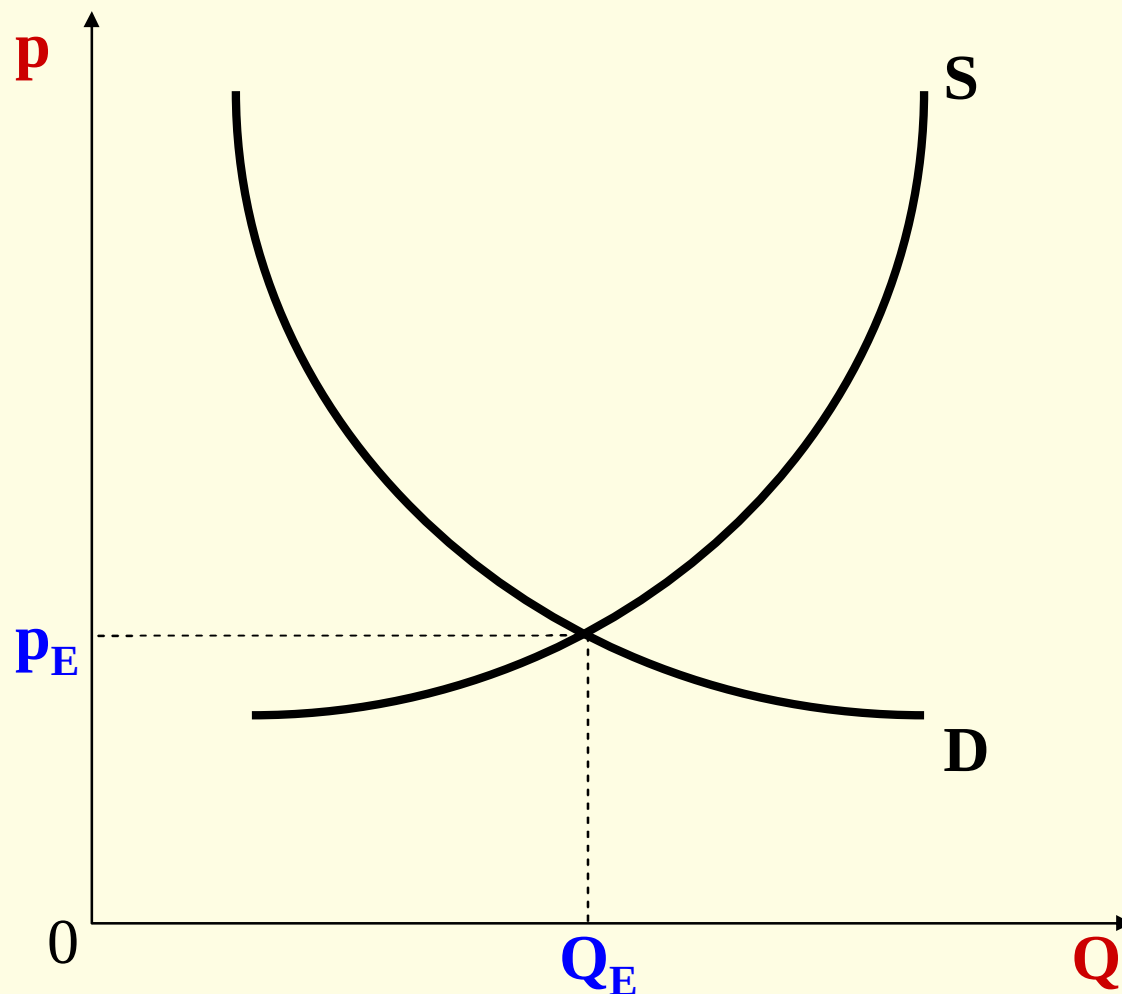
Azt mutatja, hogy miként alakul az adott áru iránti piaci kereslet *az áru árának változása esetén*, miközben feltételezzük minden egyéb befolyásoló tényező változatlanságát (ceteris paribus).

Kínálati görbe (supply curve):

Azt mutatja, hogy miként alakul az adott áru piaci kínálata *az áru árának változása esetén*, ceteris paribus.

Marshall-kereszt

**Egyensúlyi /
piactisztító ár**
(Equilibrium /
market clearing
price)

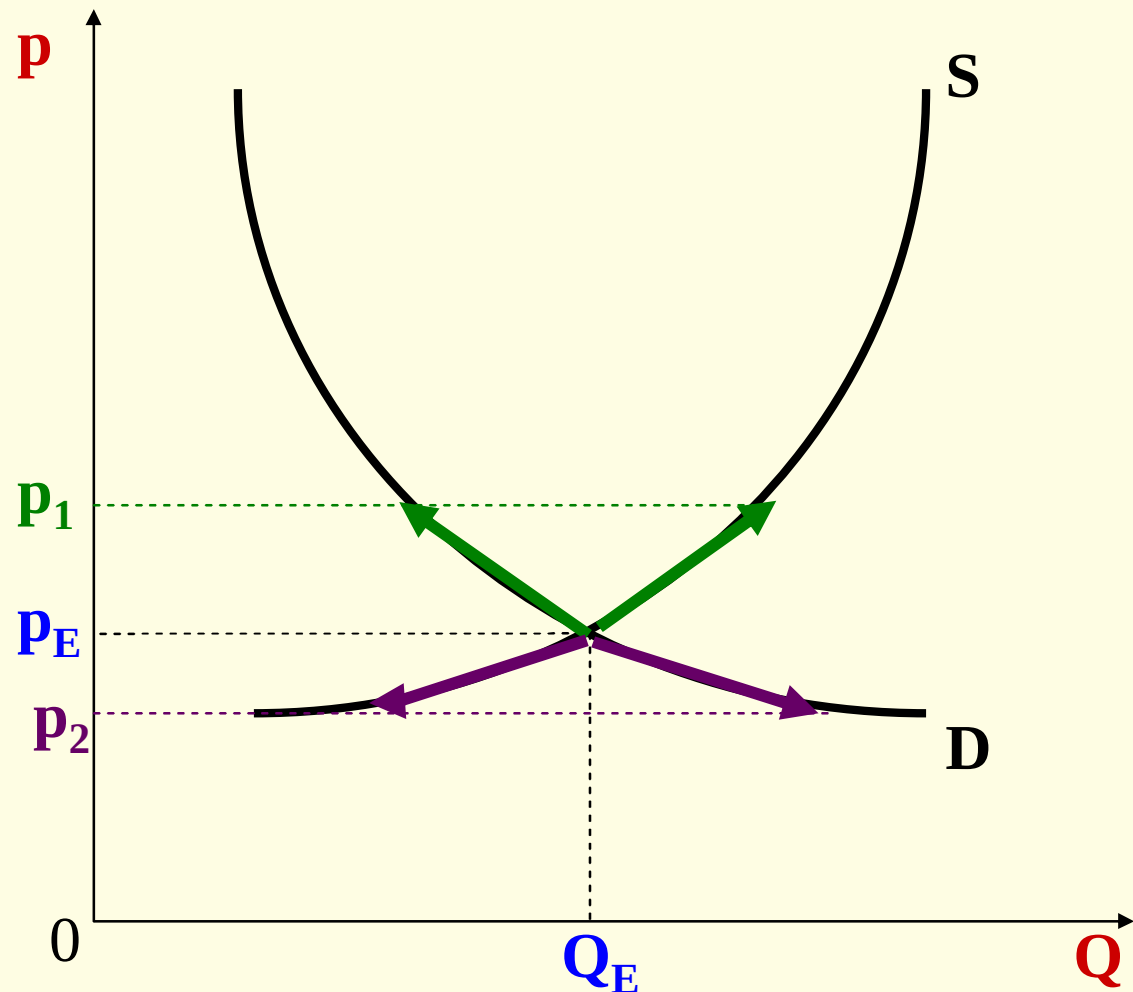

Egyensúlyi / piactisztító mennyiség
(Equilibrium / market clearing
quantity)

A *piaci ár változása* esetén (c.p.) a keresleti és a kínálati *görbe mentén* történik elmozdulás.

Ha a *piaci ár magasabb* mint az egyensúlyi ár ($p_1 > p_E$), akkor a piacra *túlkínálat* jellemző

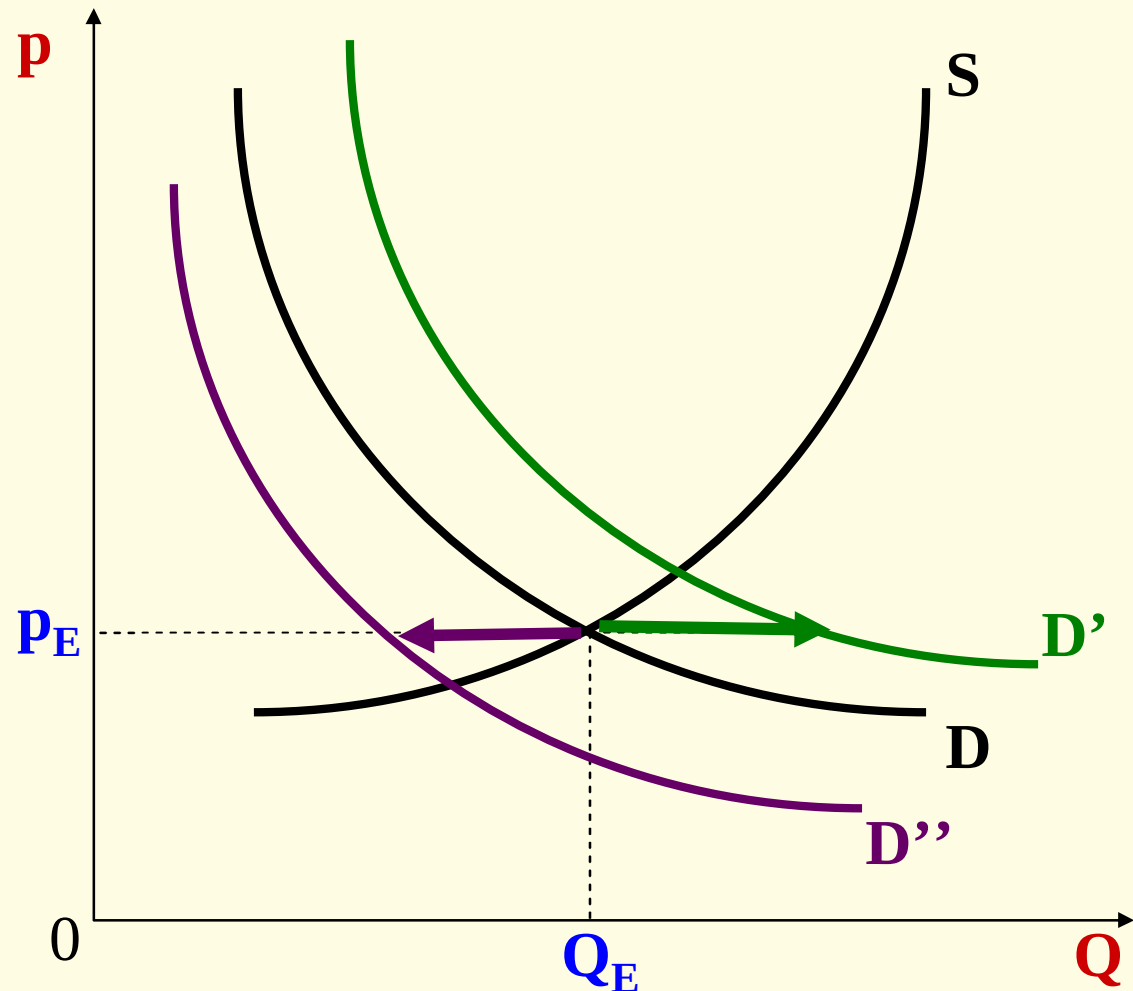
Ha a *piaci ár alacsonyabb* mint az egyensúlyi ár ($p_2 < p_E$), akkor a piacra *túlkereslet* jellemző

A keresletet és/vagy kínálatot befolyásoló *egyéb tényezők változása* esetén a keresleti és/vagy kínálati *görbe eltolódik*.

Pl. a fogyasztók jövedelmének növekedése esetén (változatlan árak mellett) nő a kereslet: $D \rightarrow D'$

Pl. a fogyasztók jövedelmének csökkenése esetén (változatlan árak mellett) csökken a kereslet: $D \rightarrow D''$

5. Paradox árhatások

(A keresleti görbe pozitív meredekségű)

Veblen-hatás: a fogyasztó (egyéb információk hiányában) az ár alapján következtet a termék minőségére.

Nyáj-hatás: a fogyasztó a növekvő áru termékből is vásárol, mert nem akar elmaradni társaitól.

Sznob-hatás: a fogyasztó csak addig vásárolja a terméket, amíg a többiek nem, csökkenő ár esetén a kereslete csökken.

Spekulációs hatás: a fogyasztó a mai árváltozásból következtet a jövőbeli árváltozásra.

6. Piaci és kormányzati kudarc

Piaci kudarc (market failure):

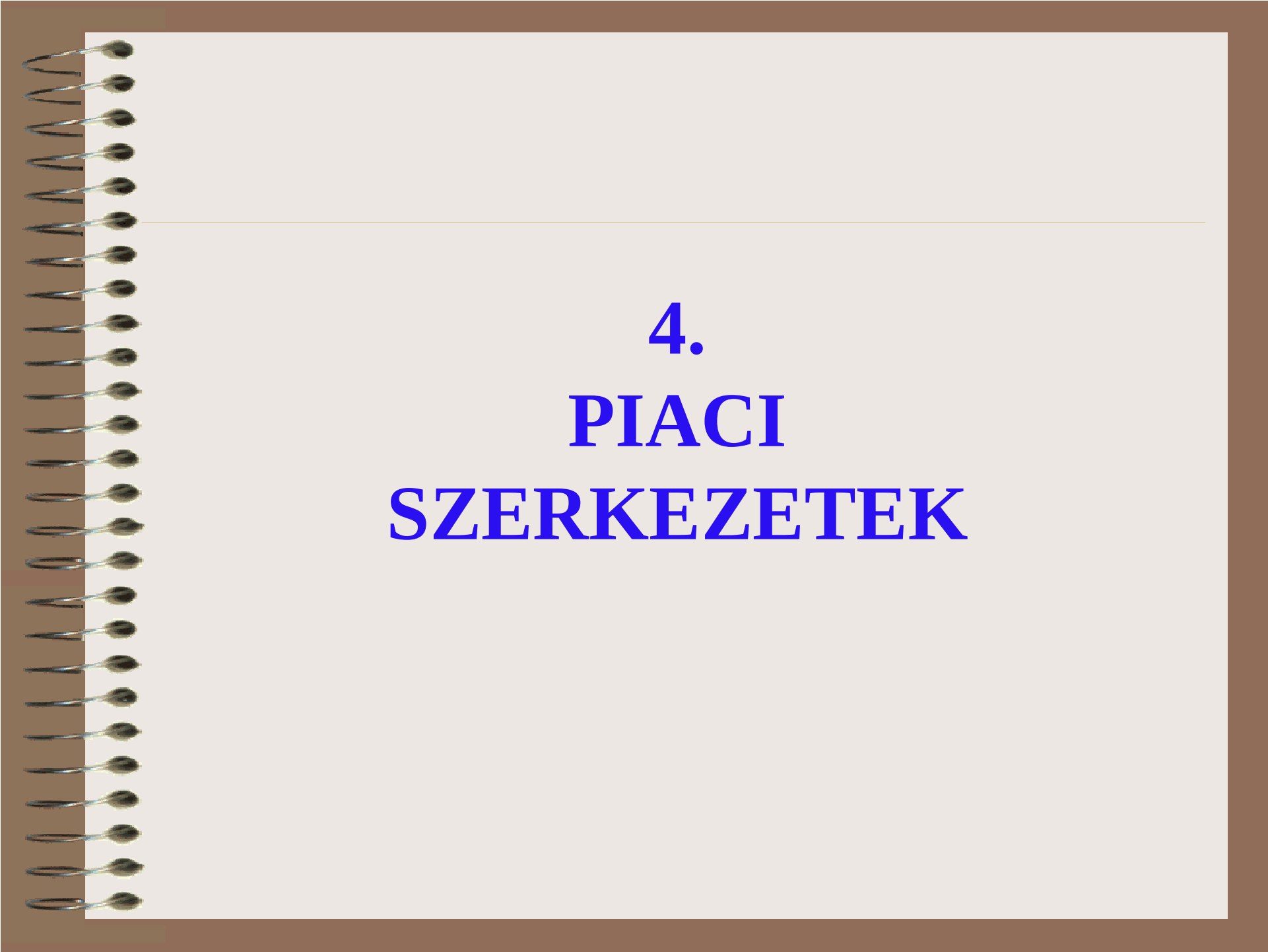
A piaci mechanizmus tökéletlensége miatt fellépő, társadalmilag nem hatékony erőforrás-elosztás.

Pl. monopolhelyzet, környezetszennyezés

Kormányzati kudarc (government failure):

Az állami (kormányzati) beavatkozás miatt fellépő, társadalmilag nem hatékony erőforrás-elosztás.

Pl. túlzott bürokrácia, állami vállalatok „puha költségvetési korlátja”

The background of the slide is a spiral-bound notebook with a brown cover and a light beige page. A horizontal line is drawn across the page, just below the top margin. The text is centered on the page.

4. PIACI SZERKEZETEK

Piaci szerkezet

Valamely piac azon tulajdonságainak összessége, melyek megmutatják, hogy a piaci szereplők (eladók/vevők) milyen mértékben és eszközökkel képesek *befolyásolni a főbb piaci folyamatokat* (árat, a kínálat / kereslet nagyságát, a verseny intenzitását stb.)

Két szélsőség: tökéletes verseny (kompetitív piac), tiszta (tökéletes) monopólium

Köztes piaci szerkezetek: pl. oligopólium, monopolisztikus verseny

1. *Tökéletes verseny* (perfect competition):

- § A piac (végtelen) *sok eladóból és vevőből* áll → a piaci szereplők *árelfogadók*: egyetlen szereplő sem képes a piaci ár (és a mennyiség) befolyásolására.
- § A termék *homogén*: minden vállalat (külső megjelenésében, minőségében) teljesen azonos terméket állít elő.
- § A piacra való *belépés szabad* (nincsenek technológiai, jogi, pénzügyi stb. akadályok).
- § A piaci szereplők informáltsága (az árakról, költségekről, minőségről stb.) tökéletes.

2. *Tökéletes monopólium* (perfect monopoly):

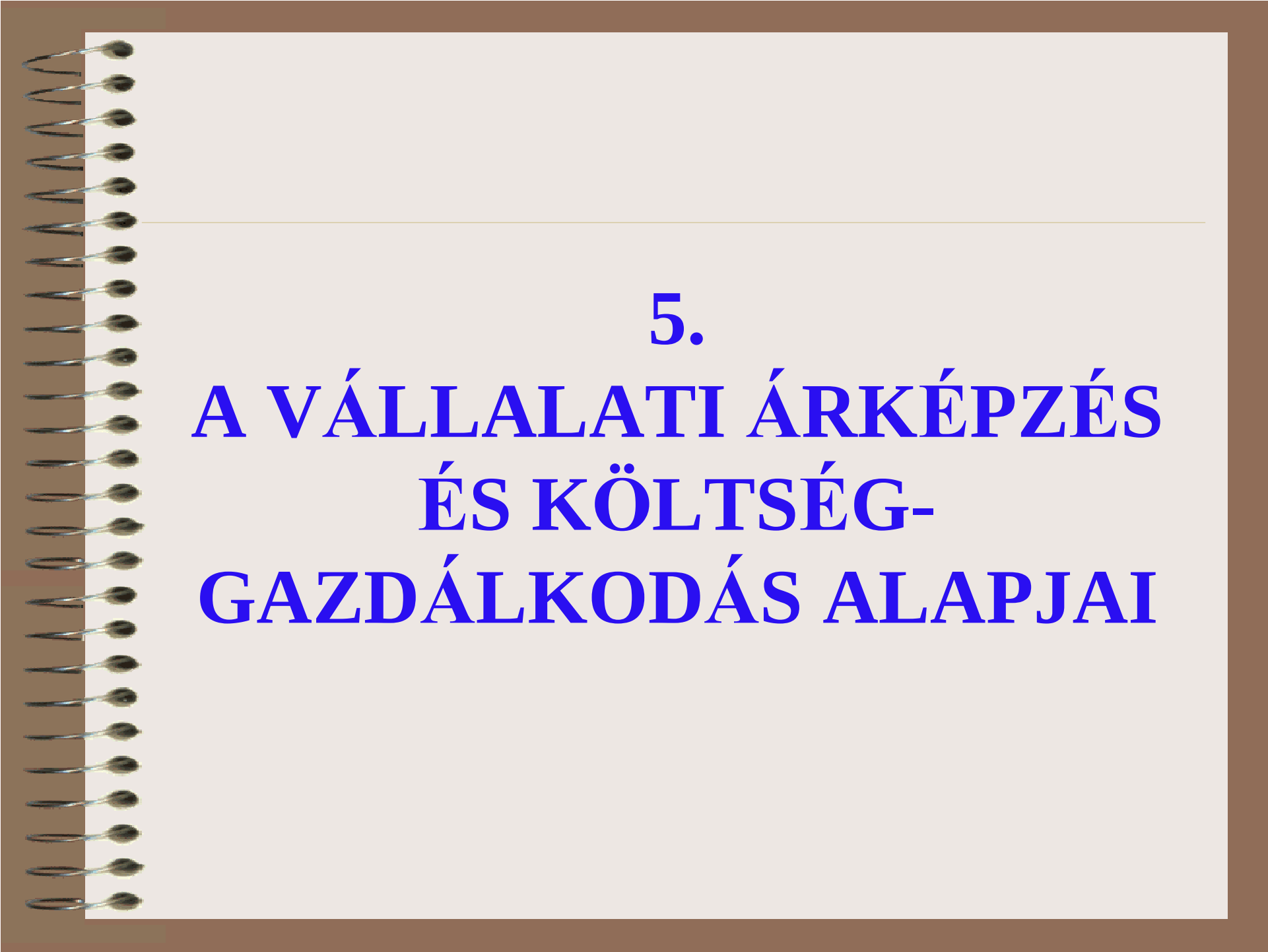
- § A piac *egyetlen eladóból* (vagy vevőből) áll → a vállalat *áralakító*: számára nem csak a mennyiség, hanem a piaci ár is „cselekvési paramétert” jelent.
- § A termék *homogén, de nem helyettesíthető* → a fogyasztóknak nincs választási lehetősége.
- § A piacra való *belépésre nincs lehetőség*.
- § Az egyetlen vállalat birtokolja az összes információt.

3. *Oligopólium* (oligopoly):

- § A piac *néhány nagy eladóból* (vagy vevőből) áll (döntéseikkel kölcsönösen befolyásolják egymás magatartását; gyakran „összejátszanak” egymással).
- § A termék *homogén*.

4. *Monopolisztikus verseny* (monopolistic competition):

- § A piac (végtelen) *sok eladóból és vevőből* áll; a piacra való *belépés szabad*.
- § A termék heterogén (általában más márkánévvel ellátott).

The background of the slide is a spiral-bound notebook with a brown cover and a light beige page. The spiral binding is on the left side. A thin horizontal line is drawn across the page, just below the top margin.

5. A VÁLLALATI ÁRKÉPZÉS ÉS KÖLTSÉG- GAZDÁLKODÁS ALAPJAI

1. A vállalat célrendszere

Feltevések:

§ a vállalat *magántulajdonban* van

§ a tulajdonosi és az irányító funkció nem válik szét.

Valójában: tulajdonos(ok) és „menedzserek”
(„megbízó-ügynök” probléma)

A vállalat elsődleges célja a *profitmaximalizálás*

Profit: $p = TR - TC$

TR: összbevétel (total revenue)

TC: összköltség (total cost)

(A háztartások elsődleges célja: a hasznosság-maximalizálás)

A vállalati célrendszer egyéb elemei (a hosszú távú profitmaximalizálás rövid távú „deriváltjai”):

- *túlélés, fennmaradás*
- *likviditás* = fizetőképesség (liquidity) fenntartása
- *piaci részesedés* (market share) megtartása, növelése
- *fejlesztés* (development)
- „jó hírnév” (goodwill) fenntartása, növelése

Profitmaximalizálás: árbevétel-maximalizálás és/vagy költség-minimalizálás

2. Az árbevételt meghatározó tényezők

Értékesítési ár (P) → piaci szerkezet

Értékesített mennyiség (Q)

Az értékesíthető mennyiséget (keresletet) befolyásoló tényezők:

§ *a termék ára*

§ *a termék helyettesíthetősége* → más termékek ára

§ *a fogyasztók jövedelme*

§ *reklám; egyéb tényezők*

Kereslet (saját-)árrugalmassága (price elasticity of demand, ϵ_p): megmutatja, hogy hány százalékkal változik a kereslet az *adott termék árának 1 százalékos változása* esetén (ceteris paribus)

- Jellemzően *negatív* előjelű.
- Adott *ártartományban* (vagy a keresleti görbe adott pontjában) határozható meg.
- Főbb *befolyásoló tényezői*:
 - A termék helyettesíthetősége; a helyettesítő termékek ára
 - A fogyasztók reakcióideje
 - A termék árának nagysága a fogyasztók jövedelméhez képest

	A kereslet	Áremelés esetén az árbevétel
$ e_p > 1$	Árrugalmas	Csökken
$ e_p = 1$	Egységnyi árrugalmasságú	Nem változik
$0 < e_p < 1$	Árrugalmatlan	Nő
$ e_p = 0$	Tökéletesen árrugalmatlan	Az áremelés mértékében nő

Kereslet kereszt-árrugalmassága (cross elasticity

of demand): megmutatja, hogy hány százalékkal változik egy adott termék iránti kereslet *egy másik termék árának 1 százalékos változása* esetén (ceteris paribus)

- *Kiegészítő javak* esetén: *negatív* előjelű
- *Helyettesítő javak* esetén: *pozitív* előjelű
- *Független* (egymás haszonhatását nem befolyásoló) javak esetén: *0*

Kereslet jövedelem-rugalmassága (**income elasticity of demand, ϵ_I**): megmutatja, hogy hány százalékkal változik a kereslet a *fogyasztók jövedelmének 1 százalékos változása* esetén (ceteris paribus)

– Adott *jövedelem-tartományban* (vagy az Engel-görbe adott pontjában) határozható meg

Engel-görbe (**Engel-curve**): egy adott termék keresletét mutatja a fogyasztók jövedelmének függvényében (ceteris paribus)

– *Normál javak* esetén: *pozitív* előjelű

– *Inferior* (alacsonyabb rendű) javak esetén: *negatív* előjelű

Árelfogadó pozíció (price taker position): a vállalat jelentéktelen súlyt képvisel a piac kínálati oldalán, ezért a piaci árat nem képes befolyásolni, az számára *külső adottságot* jelent.

Áralakító pozíció (price maker position): a vállalat jelentős súlyt képvisel a piac kínálati oldalán (magas a piaci részesedése vagy monopol-helyzetben van), ezért a piaci árat *képes befolyásolni/meghatározni* (az számára „cselekvési paramétert” jelent).

Dömpingár (dumping price):

- „*Áralapú*” megközelítés: a (világ)piaci árnál (jóval) alacsonyabb értékesítési ár.
- „*Költségalapú*” megközelítés: az előállítás termékegységre jutó költségénél (az átlagköltségénél) alacsonyabb értékesítési ár.

Célja: a *piaci részesedés* növelése, végső soron a versenytársak kiszorítása a piacról.

3. A gazdálkodás költségei

Költség (cost, C):

Számviteli értelemben: a gazdálkodó tevékenység során, az üzleti teljesítmény előállítása céljából történő tényező-felhasználások, elszámolások *pénzben* kifejezett összege.

Mikroökonómiai értelemben: az adott tevékenység során hozott *anyagi és nem-anyagi áldozatok* összessége.

A költségek csoportosítása

1. A döntési lehetőségek szempontjából

- *Elsüllyedt költségek (sunk costs):* azok a ráfordítások, amelyek az adott döntés pillanatában már nem befolyásolhatók (pl. már kifizetett bérleti díj).
- *Alternatív költségek (opportunity costs):* mindazon (várható) ráfordítások összessége, amelyek azért merülnek fel, hogy a döntéshozó az adott lehetőség választásával erőforrásokat von el más felhasználási területektől.

2. A tényezők lekötésének időtartama szerint

- A tartós (nagy összegű, hosszabb távon megtérülő) tőkebefektetések (pl. gépek, berendezések stb. vásárlása) esetén az időarányosan elszámolható (de pénzkiadással nem járó!) *értékcsökkenés* (amortization).
- *Folyó költségek* (current costs): a gazdálkodás során folyamatosan felmerülő, rövid időn belül (általában) meg is térülő költségek.
Pl. bérköltség, anyagköltség

3. A „bizonylati elv” alapján

- *Explicit költségek*: adott időszakban számlákon, pénzügyi átutalásokban, kimutatásokon („kifejezett formában”) megjelenő költségek.
- *Implicit költségek*:
 - elszámolható: *amortizáció*;
 - nem elszámolható = *normál profit*: „bárki által” elérhető tiszta jövedelem, a vállalkozás érdekében feláldozott hozam (implicit bér, implicit kamat).

Számviteli költségek (accounting costs) =

Explicit költségek + Amortizáció

Gazdasági költségek (economic costs) =

Számviteli költség + Normál profit

Számviteli profit (accounting profit) =

Árbevétel – Számviteli költség

Gazdasági profit (economic profit) =

Árbevétel – Gazdasági költség